

Б.М. ГОЛОВКІН

Богдан Миколайович Головкін, кандидат юридичних наук, заступник декана факультету юстиції Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

КРАДІЖКА ЯК НАЙТИПОВІШИЙ ЗЛОЧИН НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх – одна з найактуальніших кримінологічних проблем, гострота якої непокоїть не тільки владні та правоохоронні органи, а й громадськість загалом, оскільки це явище значною мірою відображає нинішній стан морального здоров'я нашого суспільства. Цей вид злочинності досить специфічний, оскільки, з одного боку, відображає основні тенденції злочинності в країні, а з іншого – має певні характеристики й особливості, пов'язані, насамперед, із віковими та психофізіологічними властивостями неповнолітніх злочинців.

Виявити найтипівші риси і специфіку сучасної злочинності підлітків ми спробували шляхом узагальнення 209 архівних кримінальних справ за 2001–2002 рр., розглянутих місцевими районними судами м. Харкова. Дослідження провів сектор запобігання злочинності неповнолітніх та молоді Науково-дослідницького інституту вивчення проблем злочинності АПрН України у складі автора статті та вченого секретаря цього закладу кандидата юридичних наук В.С. Батиргреєвої під безпосереднім керівництвом професора В.В. Голіни. Вибір м. Харкова зумовлений тим, що це місто за своїми соціально-економічними, демографічними, криміногенними показниками є одним із типових мегаполісів Лівобережжя. Тому результати цього дослідження певною мірою відображатимуть сучасні тенденції злочинності неповнолітніх в Україні.

Упродовж 2001 р. в м. Харкові було зареєстровано 860 злочинів, учинених неповнолітніми, за 11 місяців 2002 р. – 770. Винуватцями їх стали 830 і 845 підлітків, відповідно¹. Наведені показники свідчать про відносну стабільність рівня цього виду злочинності, навіть проявилася тенденція до його неістотного зниження.

Підвищений інтерес кримінологів завжди потребує аналізу структури (якісної характеристики) злочинності неповнолітніх. У Харкові (за даними 2002 р.) частка злочинів неповнолітніх становить 6,4%. У спеціальній літературі неодноразово зазначалося, що для неповнолітніх характерним є скоєння певного кола злочинів. Цей висновок підтверджується також результатами нашого дослідження. Як з'ясувалося, сучасна злочинність неповнолітніх у великому місті має переважно корисливу спрямованість. Найпоширенішими злочинами є крадіжки (51,2%). Тому, цей найтипівший злочин неповнолітніх заслуговує на те, щоб його розглянути докладніше.

У кримінологічному аспекті крадіжка – це незаконне збагачення, паразитизм. Отримання певних матеріальних благ без відповідних затрат праці й часу певною мірою нейтралізує ризик викриття й покарання за крадіжку, що приваблює окремих осіб як спосіб наживи. Нерідко підґрунтям крадіжки є заздрість, гонитва за престижем чи буденне паразитичне споживання матеріальних благ. Родзинкою крадіжки є “таємничість дійства”, на яке так розраховує крадій. Для неповнолітніх крадіїв це ще й привабливий елемент

гри, пов'язаний з необхідністю ризику й переходування, що створює такий жаданий при-смак романтики.

У зв'язку з неоднорідністю крадіжок за місцем їх учинення, вартості предметів по-сягання та сумами спричинених збитків вважаємо за необхідне класифікувати такі зло-чини, розподілити їх на групи й дати їх кримінологічну характеристику. Можна виокре-мити такі види крадіжок, учинених неповнолітніми: з квартир та інших помешкань; із кіосків (магазинів); у натовпі; із салонів автотранспорту. Окремо слід вирізняти крадіжки кольорових (чорних) металів та виробів із них, які теж відповідають названо-му класифікаційному критерію (місце вчинення злочину).

Дослідженнями встановлено, що найпоширенішими крадіжками неповнолітніх є *ви-крадення предметів із чорних та кольорових металів (38,8%)*. На жаль, “синдром мета-лошукачів” став прикритим атрибутом сучасності, який найбільш уражені соціально-зне-долені верстви населення, а також підлітки. Ідеться про викрадення будь-яких предметів із кольорових та чорних металів, які можна віднести до найближчого пункту прийман-ня металевих виробів. Власне, викрадення металевих предметів для підлітків стало чи не захопленням, яке замінило дитячі ігри, ще донедавна популярні серед них. Скла-дається враження, що вони, намагаються копіювати дорослих, влаштовуючи іноді своєрідні змагання.

Дослідження засвідчило: неповнолітні злочинці частіше викрадали металеві вироби, що перебували у приватній власності (22,2%), трохи рідше – у державній (16,6%). Пев-ною мірою це можна пояснити відомою всім обставиною: державна власність, яка мого-ла б заінтересувати підлітків, уже розкрадена, тому вони переорієнтувалися на особис-те майно громадян. Крадуть усе, що “погано лежить”: алюмінієві бідони, миски, тази, каструлі, багато інших предметів широкого господарського вжитку. Якщо виробів з алюмінію не знайшли, викрадають залізо й усі залізні вироби. Такі крадіжки переважно вчиняють групи підлітків. Вони спочатку розвідують, де розташовані предмети з кольо-рових металів, які можна викрасти з мінімальним ризиком, а потім, якщо немає вільно-го доступу, проникають на територію домогосподарства, в підсобні приміщення, вчиня-ють крадіжку. Головне – щоб господарі майна не схопили “на гарячому”. Далі викрадені речі здають до пунктів приймання металевих виробів, виручені гроші ділять порівну між учасниками групи й витрачають на розваги, спиртні напої чи програють у гральних автоматах. А згодом – знову за “справу”. І так до затримання або викриття потерпілими.

Значного поширення в Харкові набуло розукомплектування та псування ліфтового обладнання. Так, раніше вже судимий за крадіжку 15-річний підліток Ж., самотужки зла-мавши двері, пробрався до машинного відділення блока управління пасажирськими ліфтами й викрадав реле, двигуни приводу дверей, кабель диспетчеризації, рубильники та інше ліфтове обладнання. Викрадені деталі збував на радіоринку міста, частину зда-вав до пункту приймання кольорових металів. Суд довів його вину у 26-ти схожих епізо-дах. Сума спричинених збитків сягає 33 370 грн. Крадій засуджений до 7 років позбав-лення волі з конфіскацією майна². Практикується й інший різновид викрадення ліфтово-го обладнання. Наприклад, громадянин Я., за попередньою змовою з трьома особами, щодо яких матеріали виділені в окреме провадження, упродовж п'яти місяців викрадав алюмінієві профілі шахтових дверей ліфта. Його вина доведена в 11-ти схожих епізодах. Викрадене він здавав у пункті приймання кольорових металів³.

Аналізуючи матеріали подібних кримінальних справ, мимоволі замислюєшся над тим, як змінюється психологія підлітків. Якщо раніше вони псували ліфти нецензурни-ми написами, підпалювали кнопки виклику, “просто так”, без будь-якої користі, а їхні дії громадськість розцінювала як хуліганство чи вандалізм, то тепер увагу підлітків ліфти привертають передусім як об'єкт, зруйнувавши який, можна “заробити” певні гроші, як-що продати його деталі. Тобто можна констатувати трансформацію підліткової психо-логії від інфантильних форм дрібного хуліганства, вандалізму, як збочених форм само-ствердження, до раціональної користі протиправного гатунку з елементами злочинного професіоналізму й організованості. Неповнолітні збираються в групи з початковими формами структурної ієрархії та стійкості з метою організації однотипного злочинного промислу, який стає стабільним джерелом доходу.

З'ясовано, що кількість таких крадіжок в окремі пори року майже однакова. Якщо восени зафіксовано 28,3% злочинів, то влітку і взимку по 26,4% і лише весною встановлене певне зниження кримінальної активності крадіїв кольорових та чорних металів – 19%. Із цього випливає, що підлітки крадуть ці предмети упродовж усього року, тобто тоді, коли знайдуть, бо ж вільного часу в них вистачає, адже вони день у день безцільно вештаються вулицями, нишпорять по горищах, підвалах та інших занедбаних місцях.

Привертає увагу ранжування цієї категорії злочинів за часом скоєння упродовж доби. Найбільше їх припадає на період від 12 до 16 години (11,1%), від 20 до 24 години (9,2%), менше – від 24 до 4 години – вночі (7,4%). Решта злочинів відбувається в інших часових проміжках. Все це свідчать, що бракує соціального контролю школи та інших навчальних закладів, оскільки вдень учні повинні бути в класах на уроках. Батьки також не знають, що роблять їхні діти вечорами та вночі, чому їх немає вдома. Крім того, трапляються випадки відвертого цинізму підлітків і сподівання на безкарність, коли вони серед білого дня заходять у жилі під'їзди й демонстративно здирають алюмінієве обрамлення дверей ліфтових шахт, крадуть інше обладнання.

Жоден злочин не відбувається без його “виконавця”, тому розглянемо особистості злодіїв, які “спеціалізуються” на кольорових та чорних металах. Цей вид злочинної практики – цілковита прерогатива хлопців – 100%. Лідирують кількісно 16-річні злочинці (44,4%), за ними – 17-річні (27,7%). У цьому віці підлітки мають високий енергетичний потенціал, їм притаманні бурхливий розвиток фізичних, емоційних сил, загострене бажання самоствердження, які стимулюють їхню пошукову активність. Багато хто з них шукає способів задоволення все нових матеріальних потреб. Серед них є й такі, що не переймаються оцінками моральності обраних ними способів задоволення цих потреб⁴. На жаль, чимало сучасної молоді стало сприятливим середовищем укорінення злочинної ідеології, котра орієнтує на паразитичне споживання життєвих благ, загалом на споживацький спосіб життя за чужий рахунок. 3-поміж таких злочинців 15-річні становлять 15,4%, а 14-річні – 8,3%.

Вивчення соціального стану, роду занять та рівня освіти цієї категорії крадіїв свідчить, що більшість їх на час учинення крадіжки навчалися або працювали (66,6%), тобто мали нормальне соціальне середовище. Тих, хто не навчався й не працював – (33,4%) – переважно вихідці з проблемних неповних сімей.

Із наведених показників випливає, що сучасні неповнолітні злодії – це переважно середньостатистичні учні загальноосвітніх шкіл Харкова. Якщо взяти до уваги безумовно позитивні шкільні характеристики багатьох учнів, які скоїли злочини (38,8%), їхня поведінка в школі не відхилялася від загальноприйнятих норм. Звичайно, варто зважати й на те, що нерідко вчителі дають позитивну характеристику під тиском батьків підслідних або ж намагаючися врятувати “честь” школи. Водночас, не можна не помітити й тривожну тенденцію зростання “криміногенних зон” серед учнівської молоді. Цілковито негативні характеристики отримали 30,5 % учнів-злочинців. Ця частина неповнолітніх злодіїв найбільш криміногенна, вона має яскраво виражені антисуспільні моральні цінності. Траплялися суто формальні характеристики злодіїв (16,6%), на кшталт: “за місцем проживання скарг від громадян не надходило”. У матеріалах кримінальних справ не було взагалі жодних характеристик на 13,8% злочинців.

За кількістю підліткових злочинів друге місце посідають крадіжки з квартир та інших приміщень (35,8%). Причому, беззаперечне лідерство належить квартирним крадіжкам – 25,9%. Криминологічний аспект квартирної крадіжки в тому, що такий злодій-домушник – це джерело високої суспільної небезпеки, оскільки він свідомо обирає протизаконний спосіб дій. Це специфічні злочинці, яких небезпідставно відносять до “еліти” злочинного світу. Вони, зазвичай, активні прихильники злочинної ідеології та злочинного способу життя (жити за чужий рахунок, особисто не працювати). Крім того, каста квартирних злодіїв вирізняється серед інших певними особливостями: загострене почуття небезпеки, кмітливість, спостережливість, розсудливість, винахідливість, неабиякі технічні здібності, поєднанні з антисуспільними поглядами й нормами поведінки, заслуговують на особливу увагу правоохоронних органів.

Аналіз викрадених речей засвідчує, що неповнолітні злодії передусім орієнтуються

на заволодіння грошима й валютою (39%), виробами із золота (26,2%). Це досить тривожна тенденція. Адже названі предмети донедавна не були атрибутами дитячого життя, однак сучасна молодь вбачає в них засоби для здобуття престижу та переваги над іншими, що дає змогу їм вирізнитися, самоствердитися в колі одноліток. Міркування престижу вбачаються й у викраденні одягу (12%) та аудіо-відео техніки (8,3%). Тут, окрім наведених мотивів, спрацьовує прагнення досягти певного стандарту, визнаного у референтній групі. У решті випадків об'єктами посягання були інші предмети.

Зазначені злочини найчастіше вчиняють від 12 до 16 годин (11,1%), коли господарі житла відсутні. При цьому зловмисники нерідко потрапляють до помешкання через квартиру, вікно чи балкон. Такі злочини найчастіше скоює група з 2–3 чоловік, до складу якої нерідко входять дорослі, при цьому найменшому за комплекцією ставлять мету проникнути у квартиру та впустити до помешкання інших співучасників. Для крадіжки обирають те помешкання, в якому попередньо побував один із членів злочинної групи й пересвідчився в наявності цінностей. Іноді непрошені “гості” залазять до житла без “розвідки”, розраховуючи, що там можна знайти певні цінні речі.

Квартирні крадіжки вчиняють також від 17 до 20 (9,2%), та від 21 до 24 години (9,2%). Вечорами застосовують такий “сценарій”. Перебуваючи в гостях у своїх друзів чи знайомих, підлітки непомітно вистежують ті місця, де господарі традиційно зберігають гроші або цінності, нерідко провокують господарів викрити такі схованки. Скориставшись нагодою й переконавшись у наявності грошей, золота чи валюти, під будь-яким надуманим приводом потрапляють до квартири і вчиняють крадіжку. Бувають випадки, коли неповнолітні проникають до помешкання, підбравши ключі.

Значно рідше крадіжки вчиняють в інший час: від 8 до 12 – 3,7%; від 24 до 4 години – 1,8%.

Вивчення особистості злочинців цієї категорії показало, що квартирні крадіжки переважно вчиняють хлопці (78,2%), проте у злочинних групах були й дівчата – 21,2%.

Вікові характеристики квартирних злодіїв: 16 років – 39,4%; 17 – 34,7%; 15 – 17,3%; 14 – 8,6%. Таким чином, найбільш криміногенною є вікова група 16–17-річних підлітків. Така ситуація досить традиційна. У цьому віці підлітки вже мають достатньо інтелектуальних і фізичних сил для того, щоб самостійно вчинити квартирну крадіжку.

Певне уявлення про особистість злочинців дають їхні характеристики за місцем навчання. Як випливає з матеріалів кримінальних справ, 43,4% винних мали цілком позитивні характеристики: добре вчилися, відзначалися хорошою поведінкою, з повагою ставилися до вчителів і старших, мали авторитет серед однолітків. 30,4% квартирних злодіїв отримали формальні характеристики на кшталт: “за час навчання зауважень від керівництва школи не було”. Це, на нашу думку, свідчить про формалізм і безвідповідальність педагогів, занедбаність індивідуальної виховної роботи, байдужість до проблем підлітків, брак зворотного комунікативного зв'язку тощо. Як наслідок – необ'єктивні або формальні характеристики, адже важко зрозуміти як зразковий учень може бути водночас і квартирним злодієм.

Негативні характеристики отримали 17,3% злочинців, (щодо решти винних взагалі не було необхідної інформації).

Попередньо притягалися до кримінальної відповідальності 8,6% винних, причому в усіх випадках – за крадіжки. Це дає змогу зробити висновок про їхню злочинну спеціалізацію й підвищений ступінь суспільної небезпеки.

Початковим атрибутом ринкових відносин стала широка мережа кіосків і дрібних крамниць, полиці яких рясіли ходовим товаром повсякденного вжитку. Фактично увесь дрібний бізнес починався з лотків, кіосків і невеличких магазинів. Нині їх витісняють більш цивілізовані супермаркети, торгові будинки та спеціалізовані магазини, власники яких дбають про безпеку і збереження свого товару, витрачають значні кошти на охорону, передові системи відеоспостереження, сигналізацію тощо. Інша річ – кіоск. Тут і товар “молодіжний” (спиртні напої, цигарки, цукерки та інші ласощі), і з охороною менше мороки. Тому кримінальний вибір молоді не важко зрозуміти (на крадіжки з кіосків припадає 11,1%). Найпривабливіші об'єкти становлять кіоски, розташовані в малозаселених, погано освітлених місцях, без відповідної сигналізації та належної охорони. Їхні

власники зазвичай, економлять на заходах безпеки. Як показує практика, крадіжки з кіосків мають переважно разовий, проте груповий характер. Однак, якщо такі групи очолюють дорослі злочинці, їхня діяльність виливається в серію схожих крадіжок.

Показово, що близько 70% таких злочинів учиняється взимку (коли раніше темніє), причому більшість із них під час новорічних та різдвяних свят. Пояснення тут банальне: у цей період життя на вулицях ненадовго завмирає, населення переймається здебільшого застіллями. Власники кіосків, враховуючи торговельний спад, відпускають реалізаторів додому, пильність послаблюється, а злодії вміло користуються ситуацією. Найпоширеніший час крадіжок зі зломом – 00 – 04 година (близько 70%), коли більшість населення міцно спить. Злочинна група діє за планом: один зловмисник залишається на сторожі для попередження про можливу небезпеку, а двоє інших, розбиваючи замки чи віконниці, проникають до кіоску, поспішно викрадають і виносять спиртні напої та продукти харчування (82,3% випадків). Згодом здобич споживають або перепродують дрібним торговцям, а отримані кошти розтринькують на спиртні напої й розваги. Так, група у складі 4-х неповнолітніх, пошкодивши віконниці й розбивши вітринне скло, проникла до кіоску, викрала спиртні напої, цигарки та продукти харчування на загальну суму 962 грн., після чого її учасники вирушили на дачу до одного із злодіїв, де зустрічали Новий рік⁵.

Вивчення особистості злочинців, які вчинили цю категорію крадіжок, показує, що це юнаки (100%) 16-17 років (88,0%). Із них 33,2% вже мали судимості, причому переважно за крадіжки. Бажання досхочу вживати спиртні напої, їсти різні делікатеси переборює у них страх перед можливим покаранням, а невідкладне бажання задовольнити ці потреби та первинний кримінальний досвід зміцнюють рішучість учинити крадіжку.

Інший різновид злочинців неповнолітніх – це крадіжки в натовпі (9,2%). Традиційно місця скупчення людей злочинці відстежують, особливо це стосується базарів (у Харкові, наприклад, Торговий центр “Барабашова”). Відвідувачі таких місць, особливо ті, хто приїхав із провінції, від величезної кількості товарів, масштабів торговельних площ, натовпу покупців, постійної штовханини, часто губляться, втрачають увагу, а з нею й пильність. Не є винятком і численні реалізатори дріб'язкового товару, які, хоч і мають певний досвід торгівлі на базарах, проте в часи пік неспроможні забезпечити недоторканість своїх прилавоків. Як засвідчило наше дослідження, і перші, й другі нерідко стають жертвами неповнолітніх злодіїв. У покупців найчастіше викрадають гаманці з грошима, а у продавців – товар. Нами встановлено, що найчастіше неповнолітні злодії, помітивши гаманець у потерпілого, котрий перебуває в доступному місці, певний час супроводжують жертву, а потім, дочекавшись слушної нагоди, викрадають гаманець і зникають у натовпі. При цьому вони нерідко розрізають відточеною монетою жіночі сумочки, барсетки чи поліетиленові пакети. Крадіжки з прилавоків учиняють, блукаючи торговельними рядами, в очікуванні зручного моменту, коли хтось із продавців ослабить увагу чи на кілька секунд відійде за товаром. Злодії забирають перше, що “трапиться під руки”, й ідуть геть. Так неповнолітня Ш., скориставшись нагодою, коли продавець відвернулася від прилавка, вкрала коробку з губною помадою, пройшла кілька метрів і заволоділа комплектом постільної білизни, а трохи згодом була затримана⁶.

Цікаві характеристики особистості злочинців, які вчиняють крадіжки в натовпі. Так, 66,6% злодіїв – хлопці, 33,4% – дівчата. Багато дівчат, що скоїли крадіжки, – це одна з особливостей такої категорії злочинів. Показово й те, що злочини, про які йдеться, вчиняє найменша вікова група злодіїв – 60% 15-річних, а решті на момент затримання виповнилося 16 або 17 років (по 20% відповідно). Заслугує на увагу й та обставина, що близько 50% злочинців уже мали судимості, переважно за крадіжки та грабежі. Серед специфічних рис цієї категорії злочинів можна назвати їх одноепізодність (83,3%). Певною мірою це можна пояснити тим, що на базарі створена своя нелегальна система безпеки, розвинені взаємоспостереження за товаром сусідів, продавці консолідується для запобігання крадіжкам та затримання злодіїв. Можна зробити висновок про низький рівень злочинного професіоналізму неповнолітніх крадіїв, оскільки вони переважно блукають між торговельними рядами й видивляються будь-який товар, що на мить залишився без нагляду.

І, насамкінець, коротко розглянемо крадіжки неповнолітніх, учинені із салонів автотранспорту. Підвищений інтерес підлітків до автотранспорту може вилитися у злочини корисливої спрямованості. Насамперед ідеться про викрадення автомагнітол, приймачів та іншої аудіотехніки з автомобілів, залишених власниками без нагляду. Підлітки, заглядавши автомагнітолу, розбивають бокове скло, проникають у автомобіль і забирають річ, потім, як правило, збувають її на базарі радіотехніки, а отримані гроші витрачають на різні розваги. Увагу злодіїв може привернути необачно залишена барсетка на сидінні авто тощо. Значно рідше неповнолітні злодії вчиняють угони автотранспортних засобів, аби покататися. Подібні вчинки нерідко завершуються дорожньо-транспортними пригодами й аварійними ситуаціями.

Крадіжки з автотранспорту – прерогатива хлопців (100%), причому здебільшого 16-річних (60%). Такі ж злочини можуть учиняти й 15- й 14-річні підлітки (по 20% відповідно). Кримінологічний рецидив було встановлено у 20% засуджених. Близько 20% неповнолітніх злодіїв затримано на місці вчинення злочину, решті (80%) вдалося зникнути непоміченими, що згодом вилитося в повторні посягання (до 40% випадків).

У ході дослідження ми намагалися встановити матеріальний достаток родин неповнолітніх злодіїв, щоб зрозуміти причини протиправної корисливості. Основна маса винних (38,8%) – вихідці з сімей із середнім матеріальним достатком, 27,8 % засуджених мали низький рівень матеріального забезпечення, а 16,6% – дуже низький. (Відносно решти злочинців не було необхідної інформації). Дослідження показали, що злодіям притаманний здебільшого такий різновид корисливості, як корисливість-споживання⁷. Ідеться про усталений стереотип паразитичної поведінки, коли підлітки прагнуть заволодіти й використати певні предмети з погляду їх елементарної корисності. Так, викрадені предмети з металу підлітки розглядають як металобрухт (кольоровий чи чорний), оцінюючи його вартість пропорційно вартості брухту. Усі інші характеристики речі не беруть до уваги. Ніхто не переймається функціональним призначенням виробу з металу (чи то була алюмінієва каструля, ліфтове обладнання чи залізничний світлофор), ні його соціальною корисністю, матеріальною чи естетичною цінністю, ні безпекою, пов'язаною з розукомплектуванням важливих технічних пристроїв. Досить поширена серед підлітків користь-престиж. Ідеться про викрадення великих грошових сум, валюти, виробів із золота, коштовних металів, мобільних телефонів. Названі цінності стали визначними атрибутами престижності, достатку, авторитету їхніх власників серед однокласників. Окремо слід вирізняти й корисливість-паразитизм. Це проявляється в орієнтації на паразитичний спосіб життя, байдкування, безперервні пошуки гострих почуттів, перманентного задоволення в різноманітних розвагах.

Даниною сучасності стала також корисливість-нужденність, яка раніше не була типовою для неповнолітніх. Підлітки із соціально незахищених сімей змушені самостійно вирішувати проблеми харчування, одягу, житла тощо. Фактично кинуті напризволяще батьками й суспільством, вони вчиняють дрібні побутові крадіжки й, насамперед, продуктів харчування.

Незважаючи на різне походження протиправної корисливості, окремо слід сказати про небезпечні деформації соціалізації неповнолітніх. Нинішні підлітки хибно сприймають і спотворено трактують декларовані ринкові цінності. У несформованій дитячій психіці матеріальний добробут постає єдиним критерієм життєвого успіху. Причому формується чітка орієнтація на якомога легший і якнайшвидший шлях досягнення матеріального достатку – привласнити чуже, відібрати, вкрати, одурити тощо. Наполеглива праця, навчання вважаються непрестижними, “нерентабельними” заняттями, оскільки вони неспроможні відразу задовольнити завищені матеріальні потреби й дати кошти на жадані втіхи. Впадає в око слабкий “імунітет” неповнолітніх злодіїв до життєвих труднощів, їхню соціальну інертність, дезадаптацію, правовий нігілізм, апатію до всього, що відбувається навкруги й не стосується їх особисто. Не останню роль у цьому відіграє маргінальний статус неповнолітніх (особливо з малозабезпечених сімей), усвідомлення безперспективності свого майбутнього, обмеженість легальних можливостей для самореалізації, а нерідко й для отримання елементарних життєвих засобів, що забезпечують фізичне існування. Звідси, зазвичай, є дві дороги: або на

“соціальне дно” (бродяжництво, безпритульність, наркоманія, проституція, токсикоманія, алкоголізм та інші форми девіантної поведінки), або соціальна відчуженість, озлобленість, протиставлення себе соціуму, виживання шляхом учинення злочинів, нехтування правами та інтересами інших людей. Протиправна корисливість неповнолітніх злочинців стає чимдалі раціональнішою, “дорослою”. Новими тенденціями корисливої злочинності підлітків є її груповий характер з елементами організованості та злочинного професіоналізму. Зростає питома вага криминологічного рецидиву серед злочинців цієї категорії. Сучасна молодь з легкістю нехтує вимогами законності заради задоволення власних меркантильних інтересів.

---

¹ Статистична довідка УМВС України в Харківській області про стан злочинності неповнолітніх по м. Харкову за 2001–2002 р.р.

² Архівна кримінальна справа місцевого суду Київського району м. Харкова, № 1–168/10, 2002 р.

³ Архівна кримінальна справа місцевого суду Фрунзенського району м. Харкова, № 1–36, 2002 р.

⁴ *Криминологія – ХХ век* / Под ред. В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. – СПб., 2000. – С. 521.

⁵ Архівна кримінальна справа місцевого суду Орджонікідзевського району м. Харкова, № 1–366, 2001 р.

⁶ Архівна кримінальна справа місцевого суду Київського району м. Харкова, № 1–263, 2002 р.

⁷ *Миненок М.Г., Миненок Д.М.* Користь: Криминологические и уголовно-правовые проблемы. – СПб., 2001. – С. 367.

Отримано 25.09.2003.

Резюме

В статті класифікуються крадіжки неосвічених, розглядаються їх криминологічні характеристики, аналізуються специфіка особистості злочинця, особливості виконання злочинів, нові тенденції в корисній злочинності неосвічених.

С.В. ОВЕРЧУК

*Сергій Володимирович Оверчук, здобувач
Інституту держави і права ім. В.М. Ко-
рецького НАН України*

ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВИЛ ПРЕДМЕТНОЇ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ У ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Судову реформу як один з основних напрямів усієї правової реформи в Україні дотепер не можна вважати завершеною, незважаючи на ухвалення Закону України “Про судоустрій України”, оскільки нова система судів загальної юрисдикції не може ефективно функціонувати без міцного підґрунтя процесуального законодавства. Радянські кодекси вже не відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства та права, життя вимагає нових законів, зокрема Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК).

Взаємозв'язок інститутів і принципів судоустрою та процесуального права зумовлює і їхню взаємозалежність як складових частин судового права. Особливої ваги в цьому аспекті набуває підсудність як інститут судового права, норми якого пронизують законодавство про судоустрій та процесуальні кодекси.

У Верховній Раді України вже розпочато процес розгляду проєкту нового Кримінально-процесуального кодексу України, навколо якого ведеться чимало суперечок. Мета